

ЎЗБЕКИСТОНДА ЭРКИН ИҚТИСОДИЙ ЗОНАЛАР МАВЗУСИНИ ТАДҚИҚ ЭТИШНИНГ ТАРИХШУНОСЛИГИ МАСАЛАЛАРИ

Шохрух Саидмуродов

Жиззах вилояти педагогик маҳорат маркази

**“Методик хизмат кўрсатиш” бўлими тарих ва ҳуқуқ
фани методисти**

Аннотация: мақолада Ўзбекистонда эркин иқтисодий зоналар мавзусини тадқиқ этишнинг тарихшунослиги масалалари иқтисодий, ижтимоий ва тарихий йўналишдаги адабиётлар таҳлили асосида баён қилинган. Унда эркин иқтисодий зоналар тушунчасининг моҳияти, ўзига хослиги, мазкур ҳудудларнинг иқтисодий аҳамияти, уларнинг маҳаллий ва хорижий иқтисодчи ва тарихчи олимлар томонидан ўрганилиши, жумладан, илмий мақолалар, дарслик ва қўлланмаларда Ўзбекистонда эркин иқтисодий ва саноат зоналари фаолияти масалаларининг тадқиқи ёритилган.

Калит сўзлар: Ўзбекистон, эркин иқтисодий зона, тарихшунослик, иқтисодий, молиявий, солиқ, ҳудуд, инвестиция, ишлаб чиқариш, имтиёз, маҳсулот, хом ашё, тадқиқот.

HISTORIOGRAPHY ISSUES OF STUDYING THE TOPIC OF FREE ECONOMIC ZONES IN UZBEKISTAN

Shokhrukh Saidmurodov

Methodologist of the Center of Pedagogical Excellence

Jizzakh regional department of the

"Methodological Service" of social sciences

Abstract: the article presents the historiography issues of studying the topic of free economic zones in Uzbekistan based on the analysis of literature of an economic, social and historical nature. It highlights the essence and specificity of the concept of free economic zones, the economic significance of these territories, their study by domestic and foreign economists and historians. In particular, it describes the study of the activities of free economic and industrial zones in Uzbekistan based on scientific articles, textbooks and teaching aids.

Keywords: Uzbekistan, free economic zone, historiography, economic, financial, tax, territory, investment, production, benefit, product, raw materials, research.

Ҳар қандай мамлакатнинг барқарор ривожланишини таъминлашда эркин иқтисодий зона (ҳудуд) лар муҳим рол ўйнайди. Бундай зоналарда ташкил этилган иқтисодиёт тармоқлари мамлакат аҳолисининг саноат, қишлоқ хўжалиги, озиқ-овқат ва бошқа турдаги маҳсулотларга бўлган эҳтиёжни таъминлашда, қайта ишлаш саноати тармоқларини ҳамда ҳом ашёга бўлган эҳтиёжини қондиришда муҳим аҳамиятга эга. Мақолага доир асосий масалалар таҳлиliga ўтишдан олдин Эркин иқтисодий ҳудуд ва Эркин иқтисодий зона тушунчаларига таъриф бериш ўринли. Аммо расмий норматив-ҳуқуқий ҳужжатларда Эркин иқтисодий ҳудуд тушунчаси учрамайди. Бироқ айрим иқтисодчи олимлар ва мутахассислар ўз асар ва мақолаларида бир қатор ўринларда Эркин иқтисодий зона тушунчасининг моҳиятини таҳлил қилар эканлар, Эркин иқтисодий ҳудуд тушунчасига ҳам айрим таърифларни бериб ўтганлар. Масалан, Р. Хожиматов ўз мақоласида Эркин иқтисодий ҳудуд тушунчасига қуйидаги таърифни беради:

Эркин иқтисодий ҳудуд — бу “Эркин иқтисодий ҳудуд: хориж капитали иштирокидаги фаолиятни рағбатлантирувчи, имтиёзли валюта-молиявий ва анчайин қулай солиқ режимларига эга бўлган ҳудуддир”. Шу маънода

тарихшунослик нуқтаи назаридан мавзуга оид адабиётларни икки гуруҳга бўлиб ўрганиш мақсадга мувофиқ:

Биринчи гуруҳга маҳаллий тадқиқотчиларнинг илмий ишлари;

Иккинчи гуруҳга хорижлик тадқиқотчиларнинг илмий тадқиқотларини киритиш мумкин. Диссертация тарихшунослиги бўйича тарихий нуқтаи назардан алоҳида тадқиқот амалга оширилмаган. Аммо маҳаллий тарихчи олимлар томонидан тарихий мавзуда яратилган адабиётларда, жумладан, илмий мақолалар, дарслик ва қўлланмаларда Ўзбекистонда эркин иқтисодий ва саноат зоналари фаолияти масалалари қисман баён қилинган. Бу борада Р. Абдуллаев, Ш. Рахматуллаев, М. Рахимов, Э. Нуриддинов, Ш. Зиёмов, Ф. Рашидова, Н. Обломуродов, Қ. Усмонов, М. Содикова, Ф. Толипов, А. Аминова каби муаллифларнинг илмий ишларини қайд этиш мумкин.

Иқтисодий таҳлилчи Алишер Таксановнинг фикрича Эркин иқтисодий ҳудудлар фақат депрессив — иқтисодий аҳволи ночор ҳудудларда ташкил қилинади. Яъни иқтисоди ривожланмаган ҳудудларда узок йиллар, 50-100-йилга эмас, балки қисқа муддатда иқтисодни кўтариш мақсадида барпо этилади. Бу капитал ва хориж сармояларини жалб қилиш ва минтақа учун сезиларли даромад келтириш мақсадида қилинади. Эркин иқтисодий ҳудуд ёки Эркин иқтисодий зоналарни ташкил этишдан асосий мақсад:

-товар ишлаб чиқариш ва хизматлар кўрсатиш учун тўғридан-тўғри хорижий капитал ёки инвестицияларни ҳамда илғор хорижий технологияларни жалб қилиш;

-янги иш ўринларини шакллантириш ва малакали кадрларни иқтисодиётга жалб қилиш;

-мамлатнинг экспорт салоҳиятини шакллантириш ва кўтариш;

-импорт маҳсулотлари ишлаб чиқаришни кўпайтириш;

-ишлаб чиқаришни ташкил этиш ва унинг бошқарувини ташкил этиш;

-хорижий инвесторларни жалб этиш;

-савдо-тижорат учун шарт шароитлар яратиш;

- божхона тўловларини минималлаштириш ёки қисқартириш;
- зарур инфратузилмалар яратиш;
- арзон ва қулай ишчи кучи ва меҳнат ресурсларидан фойдаланиш;
- бюрократик ва маъмурий тўсиқларни бартараф этишдан иборат.

Иккинчи гуруҳ тадқиқотларига хорижий олимларнинг илмий изланишларини қайд этиш мумкин. Бу борада МДХ давлатлари олимларидан, белорусиялик В.Приходко, Ҳ.Воловикелар ўз ишларини эълон қилганлар. Олимлар иқтисодий зоналарни ривожлантириш учун қулай шарт-шароитларни таъминлаш, ички ва хорижий сармояларни жалб этиш, савдо-иқтисодий ҳамкорликни ривожлантириш, халқаро савдо алмашинувини кенгайтириш, бошқарувнинг илғор тажрибаларини жорий этиш, халқ истеъмоли товарлари ишлаб чиқариш ва хизматлар кўрсатишни кенгайтиришга урғу берадилар. Жумладан, россиялик иқтисодчилардан Т.Р. Данко, Ю. Королёв, Р.И. Зименков, А.С. Козловалар ўз илмий изланишларида эркин иқтисодий зоналар муаммоларига эътибор қаратиб, улар ушбу масалани комплекс ва локал тарзда таҳлил этадилар. Ўз тадқиқот объектлари дориасида солиқ имтиёзлари масалаларига ҳам эътибор қаратадилар.

Умуман, мутахассисларнинг ҳисоб-китобларига кўра, 2022-йилгача ўтган даврга нисбатан эркин иқтисодий зоналардаги саноат маҳсулот кўрсаткичи 4,13-мартага кўпайган. Инвестиция қайтимининг умумий индекси (интенсив омил) ўртача 24,4 фоизга камайган. Инвестиция ҳажмининг умумий индекси (экстенсив омил) ўртача 5,5-мартага кўпайганлиги кузатилган. Яъни эркин иқтисодий зоналар саноат маҳсулот ҳажмининг умумий индекси биринчи омил ҳисобига ўртача 24,4 фоизга камайган, иккинчи омил ҳисобига 5,5-мартага ошган. Бу эса вилоятлар эркин иқтисодий зоналарида самарали инвестицион сиёсат юритиш борасида камчиликлар мавжудлигидан далолат беради. Инвестиция ҳажмининг умумлашган ҳолда бундай сезиларли кўпайиши “Ангрен” ва “Жиззах” эркин

иқтисодий зоналари капитал қўйилмаларининг юқори даражаси ҳисобига эришилган.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Hojimatov R. Эркин иқтисодий ҳудудларнинг investitsion kapital oqimini ta'minlashdagi o'rni. // "Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar" ilmiy elektron jurnali. № 6, noyabr-dekabr, 2017-yil, 2-bet.
2. Баронов В.И., Костюнина Г.М. Свободные экономические и офшорные зоны.— Магистр: ИНФРА-М. — М., 2013. — 560 с. — ИСБН 978-5-16-006667-7.;
3. Rashidov K. "Эркин иқтисодий ҳудудларнинг mazmun-mohiyati va hududlar rivojlanishiga ta'siri// Iqtisod va moliya / "Экономика и финансы № 3, 2012. 50-bet.
4. https://www.bbc.com/uzbek/uzbekistan/2013/01/130124_cy_uzbekistan_economicsю
https://www.bbc.com/uzbek/uzbekistan/2013/01/130124_cy_uzbekistan_economic
5. Баронов В.И., Костюнина Г.М. Свободные экономические и офшорные зоны. — Магистр: ИНФРА-М. — М., 2013. — С. 39—55. — 560 с. — ИСБН 978-5-16-006667-7
6. Karimqulov J. Mamlakatga investitsiyalarni faol jalb qilishda erkin iqtisodiy zonalar omilidan foydalanish («Navoiy» EIZ misolida).// Scientific Journal of «International Finance & Accounting» Issue 3, June 2022. ISSN: 2181-1016